

*Олег НАТАРОВ,
мол. наук. співроб.*

Удосконалення системи користування ресурсами сучасної бібліотеки в забезпеченні права на свободу світогляду й віросповідання

У публікації висвітлюється місце та значення сучасної бібліотеки в забезпеченні права на свободу світогляду й віросповідання. Звертається увага на значення доступу інформації та поінформованості особи в процесі задоволення її світоглядних потреб. Наголошується на необхідності включення бібліотечних установ у систему організаційно-правових гарантій прав та свобод людини й громадянина.

XXI ст. відзначається дедалі більшим посиленням ролі інформації та інформаційних технологій в усіх сферах суспільного розвитку. Сьогодні повноцінне життя людини неможливе без права вільно висловлювати свої думки, переконання, без доступу до інформації. В умовах вільного та відкритого суспільства, за допомогою інформації особа, державні та громадські структури задовольняють свої інтереси, реалізують свої права й свободи. Важливою умовою для розбудови демократичної правової держави, формування громадянського суспільства є поінформованість. Вона безпосередньо пов'язана з здійсненням принципу гласності та реалізацією прав і свобод людини й громадянина. В юридичній літературі під гласністю розуміють один з фундаментальних конституційно-правових принципів засад конституційного ладу України, який виявляється в забезпеченні безперешкодного руху інформаційних потоків про явища та процеси в політико-правовій системі відносин [1].

Одним з невід'ємних прав людини та громадянина в Україні, яке знайшло втілення в Основному законі Української держави, є право на свободу світогляду й віросповідання. Важливим чинни-

ком реального забезпечення цього права, разом з його визнанням, дотриманням і повагою, виступає гарантування, яке здійснюється за допомогою специфічних засобів – гарантій. Як загальне поняття гарантії прав та свобод людини й громадянина являють собою на-самперед основні умови, способи і засоби, за допомогою яких кожна особа має можливість реалізувати свої права.

В юридичній літературі існують різноманітні погляди вчених щодо видів гарантій прав та свобод людини й громадянина. Але в умовах правової держави всі гарантії прав та свобод людини й громадянина слід визначати як правові, що поділяються на нормативно-правові та організаційно-правові [2].

Пріоритетним видом юридичних гарантій є нормативно-правові гарантії, під якими слід розуміти систему норм щодо реалізації прав та свобод людини й громадянина.

Разом з тим здійснення права на свободу світогляду й віросповідання людини та громадянина відбувається не тільки шляхом застосування нормативно-правових гарантій, але й за допомогою організаційно-правових гарантій. Організаційно-правові гарантії – це система органів державної влади, організацій, діяльність держави та всіх її органів, посадових осіб, громадських організацій щодо створення сприятливих умов для реального користування громадянами своїми правами та обов'язками.

До системи організаційно-правових гарантій загалом включають: державу, органи державної влади – Верховну Раду України, уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Президента України, Конституційний Суд України, органи правосуддя, органи прокуратури, Кабінет Міністрів України та інші центральні органи державної виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, міжнародні органи та організації, членом або учасником яких є Україна, політичні партії, адвокатуру, громадські організації (молодіжні, дитячі, релігійні та інші), а також засоби масової інформації [3].

На нашу думку, у систему організаційно-правових гарантій людини й громадянина необхідно також включити бібліотечну систему України.

По-перше, як зазначає В. Горовий, порівняно з країнами Заходу, роль бібліотечних установ у масовому інформуванні населення з радянських часів була значно ширшою. «І незважаючи на нищівну для їх розвитку ситуацію останніх півтора десятиріч, організаційна структура, наявна ще матеріальна база бібліотек у багатьох країнах СНД, у тому числі в Україні, залишається значним резервом в інформатизації суспільства» [4].

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (ст. 1) визначає бібліотеку як інформаційний, культурний, освітній заклад, що має упорядкований фонд документів і надає їх у тимчасове користування фізичним та юридичним особам. Бібліотечна система України, згідно з цим Законом, – розгалужена мережа бібліотек різних видів, пов'язаних із взаємодією і взаємовикористанням бібліотечних ресурсів (упорядкованих фондів документів на різних носіях інформації, довідково-пошукового апарату, матеріально-технічних засобів опрацювання, зберігання і передачі інформації) [5].

Перевагою наукових бібліотек у сприянні процесу забезпечення прав і свобод людини і громадянина, у тому числі і права на свободу світогляду й віросповідання є те, що, маючи доступ до великих масивів інформації, вони здатні вдосконалювати свої навігаційні характеристики і надавати довідково-консультативні послуги. В умовах наукових бібліотек стає можливим ефективно вирішення проблеми структуризації інформації з метою забезпечення дії принципу «кожному користувачу – потрібну йому інформацію»[6]. Отже, наукові бібліотеки сприяють реалізації одного з принципів, на яких, на думку М. Колодія та А. Олійника, повинен базуватися процес практичного втілення прав та обов'язків людини, а саме принципу економії часу, соціальних зусиль і засобів під час реалізації [7].

По-друге. З часу отримання бібліотеками доступу до Інтернету за наявності розгалуженої внутрішньобібліотечної локальної мережі розпочинаються масштабні перетворення, пов'язані з включенням світових інформаційних масивів у систему обслуговування читачів. Можливості Інтернету дають змогу поповнити інформаційний потенціал бібліотек разом із традиційними джерелами (книги, періодичні видання) джерелами глобальної інформаційної мережі Інтернет. На сьогодні в Україні користування Інтернетом поступово перетворюється на невід'ємну характеристику бібліотечного сервісу (до мережі Інтернет підключені лише найбільші бібліотеки – на рівні міських та районних він уже є, але в сільській місцевості це питання залишається вельми актуальним).

У свою чергу, глобальна інформаційна мережа Інтернет виступає дієвим інструментом демократизації суспільства, пропаганди й захисту прав людини [8].

По-третє. Розвиваючись як сучасні суспільні інформаційні центри, бібліотеки мають можливість забезпечувати опосередкований зв'язок між громадськістю й органами державної влади, що є необхідною умовою забезпечення прав і свобод людини й громадянина.

Як було сказано вище, до системи організаційно-правових гарантій прав та свобод людини й громадянина належать органи державної влади. Прийняття правильних рішень владними структурами, залежить, у першу чергу, від їхньої поінформованості, тобто ефективної роботи інформаційно-аналітичних служб, які покликані забезпечувати органи державної влади необхідною інформацією. Однією з інформаційно-аналітичних служб, яка інформує владні структури України, є Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (СІАЗ). Крім інформування владних структур з окремих питань політичного, соціально-економічного життя держави та суспільства, аналітики СІАЗ готують огляди оперативної інформації про події в релігійній

сфері. Отже, діяльність служби допомагає державним органам ефективно працювати над пошуком найбільш оптимальних шляхів подальшої гармонізації та розвитку державно-церковних відносин, вирішенням проблем, які виникають у цій сфері.

По-четверте. Вступ України до Ради Європи (1995 р.) та її приєднання до Конвенції про захист прав і основних свобод людини (1997 р.) спонукає Українську державу до підтвердження взятих на себе обов'язків з гарантування високого рівня захисту прав людини.

Важливу роль громадських бібліотек у забезпеченні проголошеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 р. права на свободу думки, совісті та релігії відзначає Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ). У своїх документах ПАРЄ неодноразово рекомендувала Комітетові міністрів (керівному органу Ради Європи, до складу якого входять міністри закордонних справ держав-членів Ради Європи або їхні постійні представники) закликати уряди всіх держав-учасниць, європейську спільноту, а також відповідні органи влади та організації «забезпечити переклад і доступність у громадських книгозбірнях основних релігійних текстів і відповідної літератури», «передавати в громадські бібліотеки публікації, що детально висвітлюють культурні досягнення й основи віровчення різних релігійних традицій» тощо [9].

Таким чином, інформаційні можливості сучасної наукової бібліотеки створюють сприятливі умови для реального користування особою правом на свободу світогляду і віросповідання, що, у свою чергу, наближає Українську державу до виконання взятих на себе перед європейською спільнотою зобов'язань з гарантування високого рівня захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституційне право України: підручник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / за ред. акад. АПрН України, д-р

юрид. наук, проф. Ю. М. Тодики, д-р юрид. і політ. наук, проф. В. С. Журавського. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – С. 243.

2. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика [Текст] / відп. ред. В. Ф. Погорілко: монографія. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. – С. 179.

3. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні [Електронний ресурс]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2002/02ztmlgu.zip>, вільний. Заголовок з екрану.

4. *Горовий, В.* Еволюція інформаційного виробництва в процесі глобальних суспільних трансформацій [Текст] / В. Горовий // Інформаційно-аналітичні ресурси наукової бібліотеки: матер. для учасн. секції № 3 міжнар. наук. конф. «Інтранет/Екстранет-ресурси в наукових бібліотеках» (Київ, 9–10 жовт. 2007 р.) – К. : Вид-во Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського «НВЦ», 2007. – С. 15.

5. Про бібліотеки і бібліотечну справу [Текст] : Закон України від 27 січня 1995 р. № 32/95–ВР // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

6. *Гранчак, Т.* Роль інформаційно-аналітичних структур наукових бібліотек України в сучасному демократичному процесі [Текст] / Т. Гранчак // Інформаційно-аналітичні ресурси наукової бібліотеки : матер. для учасн. секції № 3 міжнар. наук. конф. «Інтранет/Екстранет-ресурси в наукових бібліотеках» (Київ, 9–10 жовт. 2007 р.) – К. : Вид-во Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського «НВЦ», 2007. – С. 47.

7. *Колодій, А. М., Олійник, А. Ю.* Права людини і громадянина в Україні [Текст] : навч. посіб. / А. М. Колодій А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – С. 243.

8. *Натаров, О.* Роль глобальної інформаційної мережі Інтернет у захисті прав людини [Текст] / О. Натаров // Україна: події, факти, коментарі. – 2008. – № 10. – С. 78–85.

9. Релігія та зміни в Центральній та Східній Європі [Текст] . Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи 1556 (2002) // Релігійна свобода і права людини: Місія і прозелітизм. У 3 т. – Львів : Свічадо, 2004. – Т. 3. – С. 223–227; Щодо релігійної терпимості в демократичному суспільстві. Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи 1202 (1993) [Текст] // Права людини в Україні. Інформаційно-аналітичний бюлетень українсько-американського бюро захисту прав людини. – Вип. 15. – К.; Х., 1996. – С. 68–70.